Ingólfur og Landvörn, 2. hluti

Bjarni Benediktsson – Benedikt Sveinsson – Ingólfur – Landvörn – Erindi – Bókadómar – Ljóð – Afmælisgreinar – Eftirmæli – Minnismiðar o.f

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Benediktarskjöl
Askja 5-8, Örk 8

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Gl. alþm. Benedikt Sveinsson.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

en ekki ~~hafna~~ skipuda þeir þó þar sameiginlegan flokk fyrr en eftir birting „uppkastsins" árið eftir.

Á alþingi var borin fram tillaga í báðum deildum óndverð þing um að skora á stjórnina að ráða konungi frá því að skipa menn í sambandsnefndina fyrr en nýjar kosningar hefði farið fram til alþingis. Tillagan var að fullu samþykkt nærfelt öllum þingmálafundum landsins og þingvallafundi. En meiri hluti þingsins (stjórnarliðið) skeytti henni ekki engu, og var hún felld í báðum deildum; í efri deild með einu atkvæðis mun. Síðan var benk á menn í nefndina, vóru fjórir úr flokki stjórnarinnar og þrír úr þjóðræðisflokknum. Stjórnarflokkurinn vildi nefna Sigurð Jensson í nefndinn fyrir hönd landvarnarmanna, en hann skorast undan og benti á Jón Jensson yfirdómara. Ráðherra taldi þat eigi mega vera, þar sem nefndin mundi einungis skipuð alþingismönnum, en fordi engi rök fyrir, að svo þyrfti að vera. — Konungur staðfesti síðan þessa nýju nefnd.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Allir höfðu þessir útvöldu menn samþykkt stjórnarskrána með ríkisrátsfleygnum 1903.

Landvarnarmenn stofnuðu málfundafélag í Reykjavík öndverðan oktober-mánuð undir fimm manna stjórn. Jafnfram kusu þeir sjö manna ~~allsherjar~~ allsherjarstjórn fyrir allan flokkinn. Starfaði bæði félagið og flokksstjórnin allan veturinn. Bjarni var í hvorri-tveggja stjórninni, en í flokksstjórn vóru með honum: Benedikt Sveinsson, Guðmundur Hannesson, bróðir Guðmundar Magnússon læknaskólaformaður, Jens Pálsson prófastur, Jón Jensson og Jón Þorkelsson skjalavörður. Stjórnin átti góða samvinnu bæði innbyrðis og við ~~þ~~ stjórn Þjóðræðisflokksins. En það þótti Landvarnarmönnum óþægjara, að hvor flokkur hefði sína stjórn þar til séð væri til hlítar um úrslit sjálfstæðismálsins í nefndinni, þar sem Landvarnarmenn áttu þar engan fulltrúa og eigi ~~var alla gotklausk~~ þótti fullóþægt, nema Þjóðræðismenn kynni að verða eitthvað bundnir af gerðum sinna fulltrúa þar, þótt mátur tækist en skyldi. Vóru Landvarnarmenn skeleggir í því að slaka hverzi frá settum réttarkröfum.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Bjarni gerðist meðritstjóri Ingólfs um haustið, þá er Ari Jónsson fór utan. Reit hann þá margt í blaðið. Skúli Thoroddsen fekk honum og umsjón með útgáfu „Þjóðviljans" og er hann fór utan til ~~starfa í Sambandsnefndinni~~ nefndarstarfa. Sjálfur réðst Bjarni til utanferðar að ráði vina sinna óðveðran marzmánuð. Fór hann til Khafnar til þess að vera sem næst kominn tíðindum þeim, er gerðist í nefndinni. Fekk hann ritstjóra Ingólfs í hendur stofna ~~sitt~~ sögu rit „Þjóðviljans".

Utanför Bjarna var til heilla ráðin, því að ~~nú hafði~~ nú gafst honum fori á að ná tali nefndarmanna, að minsta kosti þeirra, er honum stóðu næst, og leitast við að hrekja kröfur þeirra, þótt eigi mætti þeir frá því skýra, er í nefndinni gerðist. Má telja víst, að Skúla Thoroddsen hafi orðið götur styrkur að ráðum Bjarna og tilögum, en hann naut sín eigi til fulls fyrir veikleika og mátti eigi á heilum sér taka, er á leið

Dáðir

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Líkar fregnir fóru af störfum nefndarinnar, en lítt heilavænlegar þær er bárust.

Nefndin lauk störfum sínum um apríl var vorið, .. maí. Tókst mönnum að berast fregnir af gerðum hennar, — „niðurstaða Þingvalla" — og allfagrar fyrst, en síðan sundurleitar og eigi fullkomnar fyrr en „bláa bókin" sjálf barst mönnum í hendur. Það vissu menn brátt með sannindum, að nefndin hafði klofnað og var Skúli Thoroddsen einn í minni hluta; svo og hitt að mörgum Íslendingum í Khöfn þótti úrslitin stórlega athugavert.

Í þessum svifum barst Ingólfi svofelt símskeyti frá Bjarna Jónssyni:

„Upp með fánann. Óðinn!"

Þótti þá landvarnarmönnum sýnt, hversu sakir stóðu, þrátt fyrir þótt Bjarna manna bezt tjáði „vits og einarðar að segja frá".

Fám dögum síðar (14. maí) barst hingað íslenzk þýðing af „uppkastinu", ~~og~~ ~~frá~~ en af dönsku textanum aðeins 1. grein. Mátti þar af þegar sjá, að þýðingin var beinlínis röng og mjög villandi í mikilvægum atriðum. Sama dagurinn bárust blaðamönnum ályktanir frá

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Skúla Thoraddsen og Ara Jónssyni. Vissu menn þá skil á stórgöllum „uppkastsins".

Bjarni tók sér far heim til Austfjarða og fór norðan um land til Reykjavíkur. Varð hann samferða sumum nefndarmönnum. En hvarvetna er hann kom á land í höfnum, þá skaut hann á málfundi, skýrði frá úrslitum nefndarstarfsins og hvatti menn til uppreistar í móti; svo og hvern þann mann er hann hitti sem átti samleið með og honum þótti nokkurs mundang at. Vonsk honum brátt eigi all-lítið, einkum það, at menn gínu eigi við fagurgala „uppkastsmanna" að óséðu, heldur biðu áteknta. Fregnir þessar bárust jafnharðan um land allt og til Reykjavíkur. Sagði þá Jón Jensson í gamni, at hvarvetna sæi reykinn upp af, þar sem Bjarni kæmi við land og lysti eldi í byggðina.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Helztu stórgallar uppkastsins voru þegar í stað taldir þessir:

„Ísland danner sammen med Danmark en Statsforbindelse, det samlede danske Rige". – Íslendingar minnintir óuppsegjanlegu dönsku valdi í utanríkismálum og ~~stórna~~ hermálum. Dönum á Íslandi heimilt japurétt í við Íslendinga óuppsegjanlega og öllum þegnum danska ríkisins heimilaðar fiskiveiðarétter í landhelgi Íslands um 30–40 ár. Danebrog japanlegt lögfest verzlunarflagg út á við. ~~Justitiarius hj~~ Dómstóll hæstaréttar oddamaður ef ágreiningur rís milli alþingis og ríkisþings. Sambandið ríkisréttarlegt en ekki þjóðréttarlegt. ~~Ríkis~~ Þjóðringin röng úrða í mikilvægum atriðum til þess, að uppkastið gengi betur í augu Íslendinga. – Síðar var bent á ýmislegt fleira.

Nær allir landvarnarmenn snerust þegar gegn uppkastinu, er þeir fengu um það sönn tíðindi. Svo var og um mjög marga Þjóðræðismenn og Heimastjórnarmenn. En það hamlaði forsprakkum Þjóðræðisflokksins í fyrstu ~~af~~ frá skörulegum viðskiptum, að ~~fyrst~~ nefndarfulltrúar þeirra tveir höfðu fallist á uppkastið.

Vd vera med þeim

Þorsteinn skáld Erlingsson tók þá mjög snarplega í streng og mælti manna fastast gegn uppkastinu, áður Bjarna á Vesi var kostur.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Flokkstjórn Landvarnar var eigi lengur gefin til ~~samþykkis~~. Meiri hlutinn gekk skeleggleg gegn uppkastinu, en Jón Jensson hallaðist að því, sakir þess, að „ríkisráðsákvæðit" kom nú eigi lengur til greina. Skyldi þar með honum og öðrum Landvarnarmönnum, þótt ilt þætti þeim mörgum. Var þá eigi meira um samvinnu flokksstjórnar.

Þegar suður kom gerðist Bjarni inn öflugasti forvígismaður Landvarnarmanna, á þeim stórfundum, sem hátt vóru. Tókst nú in harðasta barátta með flokkunum og stóð sinnan allt til kosninga um haustið. Bjarni gaf sig þá allan ~~til sókn~~ við máli þessu um sumarið. Átti hann kappi við fremstu menn, einkum ráðherra, ~~hélt~~ á ~~fjöldi~~ á fjölda fundum, bæði austanfjalls og í Reykjavík, ~~á~~ á Stykkishólmi, á Galtarholti í Borgarfirði, Svínastöðum í Húnavatnssýslu, ~~Sauðárkróki~~ alls fór hann norður, og Akureyri, ~~Hjörsárholti~~ í Vor var hann á fundum víðs vegar um land, ~~Dalasýslu~~ og ~~í Stykkishólmi~~. Var ráðherra á flestöllum þessum fundum. Lét Bjarni hverji dugan sína, ~~var~~ hafði og

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

óragga samherja á sumum fundum, einkum sunnanlands, ~~þar sem kosin var snarpa ráðunega úr Reykjavík þar sem þar sem nú var kosin ráðunauta á Reykjavík~~. Úrslit kosninga bárú vitni, hvorjum betur sóttist.

Bjarni bauð sig fram í Dölum um sumar og þeir Jón Jensson. Hefði það þótt „fyrirsögn" áður. Hátuðu þeir víð á mörgum fundum í héraði. Bjarni sigraði víð mikinn atkvæðamun. Var hann ávalt síðan fulltrúi Dalamanna á Alþingi, einu sinni sjálfkjörinn, en oft ~~náði hann~~ sigraði hann eftir harða kosningabrík.

Aldrei hefir slíkt fjör verið á Íslandi sem sumarið 1908. Aldrei barizt svo snarplega ~~um alt land~~ landskorna í milli um stóru mál þjóðarinnar (sumar um haustið)

Úrslitin urðu þau (víð kosning 8. september), að 25 sjálfstæðismenn hlutu kosning og 9 framvarpsmenn. Skúli Thoroddsen var einn sjálfkjörinn, þrír aðrir nefndarmenn náðu kjöri, tveir fellu. Af flokksstjórn landvarnar vóru fimm í kjöri. Náðu allir kosningu nema sá einn, er

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Á alþingi var Bjarni ávallt (að kalla mátti) þar í flokki, er sjálfstæðiskröfunum var haldið fastast fram, bæði í baráttunni um fánann, stjórnarskrárbreytingar og ~~sambandsmál~~ annað, er sjálfstæðismálum lant. Hann var í sambandslaganefnd 1909 og fylgdi fast fr. meira hlutans. Hann kaus Skúla Thoroddsen til valda 1909 og 1911. Greiddi atkvæði ~~með~~ vantraustsyfirlýsingum gegn ráðherrunum Birni Jónssyni og Kristjáni Jónssyni árið 1911. Þá var hann annar flm. að fr. til stjórnarskrár og sat í nefnd, er um málið fjallaði. Náði það samþ. þingsins með nokkurum breytingum. Vor kosningar um haustið hétu ~~frambjóðendur~~ kjósendur, að ~~fylgja stjórnar~~ hreyfa ekki sambandsmálinu, en samþykkja stjórnarskrána á nýj. Sjálfstæðisflokkurinn var í lamasessi fyrir sundrung útaf bankamáli, stjórnarskiftum og fleira og hafði mist tvö blöð sín: „Ingólf" og „Fjölnir". Beið hann því lægra hlut við kosningarnar. ~~Kosna~~ ~~var ekki~~ Heimastjórnarmenn komu at 20 eða 21 þingmanni, sjálfstæðisflokkurinn 10 og þrír eða fjórir utan flokka. ~~Á þingbyrjun 1912 hafði~~ Vorið 1912 hófst inn svo-nefndi „bræðingur" eða samtök um að taka upp sambandsmálið, þvert ofan í loforð við kjósendur í aðalatriðum fr. 1908, eða breytingar á ákv. stríðum,

Var þá samþykt vitanlega atkvæðum á alþingi; en ríkisþing Dana tók það eigi til meðferðar.

Einkaskjalasafn Bjarna Jónssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

~~um að hreyfa eigi sambandsmálinu.~~

~~Þá gengu þeir~~ ~~á alla~~, bandi-unn. Engu þá sjó menn úr sjálfstæðisflokkinum á sjó. Vörn þrú eftir: Bjarni, Sk. Th. og B. Sv. Mótmæltu þeir fastlega. Tillögu er borin var upp í sameinuðu þingi um að fela stjórninni að „bera það fram við konung, at leitað verði nýjra samninga um sambandið milli Íslands og Danmerkur." Tillaga þessi var samþ. með 31 atkv., 5 greiddu atkvæði í móti, tveir greiddu eigi atkvæði, tveir vóru ~~fjarstaddir~~ ekki viðstaddir. Tillögumenn þessir skipuðu þá inn svo nefnda „sambandsfleki", en hann átti sér skamman aldur. ~~Flokkur~~ ~~þessi eyddi stjórnarskrármálinu fyrir~~ Stjórnin lagði stjórnarskrárfrumvarpið eigi fyrir þingið. Tóku þeir Sk.Th. og Bjarni það upp, en „sambandsflokkurinn" eyddi þeir með rökstuddri dagskrá. – Ráðherra fekk engu til vegar komið við Dani; hafði þó heim með sér ~~á~~ nýtt uppkast, ~~er hann~~ frá Danmörku undir árslok, sem þótti enþá óaðgengilegri en uppkastið 1908; ~~en~~ Stefndi hann saman flokksmönnum sínum ~~víðs~~ af þingi viðvegar ~~um~~ landi til fundar í stjórnarráði; en ekki vóru þangað kvaddir þingmenn úr Reykjavík, þeir er annars höfðu verið upptekt málsins. Sjálfstæðismenn beittu sér á ~~tvo~~ ~~bæjarstj.~~ kjósendur

Var málið rætt þar á lokuðum fundi í tvo daga.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

til mótmæla-) (10. des.)1 57

fundar í Reykjavík, en meðan á honum stóð, kom sú frétt af stjórnarfundi „sambandsflokksins", að hann hefði með öllu fallið frá að halda fram inn nýja „uppkasti". Gegnist það aldrei upp síðan.

Sambandsflokkurinn tók mjög að riðlast á alþingi 1913. Þá gerðist Bjarni ~~hafði~~ fyrsti flutningsmaður að frv. um br. á stjórnarskránni, ásamt flokksbræðrum sínum tveimur, er á sæti áttu í neðri deild. Frv. náði fram að ganga. Var þar þingrof og kosningar ~~sátta um ríkisrétt~~ eftir. ~~Sambandsflokkurinn hvarf á~~ ~~sú að kalla mátti úr sögunni~~; allir þeir 5 menn, er atkvæði greiddu gegn upptöku sambandsmálsins voru endurkosnir, þrír gagnsóknarlaust og auk þeirra fjöldi nýrra og gamalla sjálfstæðismanna, en sambandsflokkurinn kom svo fáum mönnum að, að hann ~~fell sjálf~~ lagðist niður. Ráðherra flokksins (H. H.) beiddist lausnar skömmu eftir kosningar og tók Sigurður Eggerz við stjórnarvöldum um sumarið. Á um sumarið bandaði báðar deildir þýzk-

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

konungi í nýlibráði. (Ríki og 60.

Bjarni aðhylltist þá fyrirvara meiri hlutans ~~(gegn „Hvannár-fyrirvaranum)~~; og þótti hann þá ~~vanga vinna lagast til helztiki~~ ~~skaka meir hi en hann áttí varða~~ ~~[illegible] á þótti á samherjum hans,~~ ~~þeim er~~. Leiddi af þessu öllu sjórnarskipti, og riðlaðist þá nokkuð flokkur sjálfstæðismanna in næstu ár. Kom fat til, að menn greindu á um það, hvort nauðsyn legt tryggilega væri gengið frá skilnaðinum.

Nú skall stríðsöldin yfir. Íslendingar urðu að fleyta sér sjálfir, gera viðskiptasamninga við aðrar þjóðir, ~~hafa~~ senda ~~sendi menn~~ út fulltrúa ~~sína~~ og nefndir er í Noregi, í Vesturheimi og í Englandi. ~~Við þessa~~ Stórþjóðirnar höfðu „vernd smáþjóðanna mjög ofarla á dagskrá sinum. Alt þetta gat sjálfstæðisstefnunni lítt byr undir vængi. Þótti Íslendingum óhæfa að afhenda sjálfstæði sitt eða sjálfræði, er þeir höfðu nú öðlast, meðan vandinn var mestur.

† deilur miklar og

‡ þeim, er alþingi setti í fyrirvaranum. Lauk þó svo (1915), að sjórnarskrán var staðfest og staðarfáni lögfilur. Þótti þá mörgum að litlu lotið.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Aukaþingið um áramótin 1916–17 vildi ekki
efla stjórn landsins og setti þá lög um þjóðráðherra
Bjarni gekk með fyrir því, að Jón Magnússon tæki þá á hendur myndun ráðuneytis. Var það hafði það stuðning allra
flokka. Var það fullkomlega að hvötum
Bjarna og í samráði við hann, er forsætisráðherra mælti svo um sjálfstæðismálin í þingræðu, er hann tók við ráðuneyti tók við völdum:

Petit

„Um eitt erum vér einhuga, að vinna
að því af fremsta megni, að þjóðin nái
fullum yfirráðum yfir öllum sínum
málum og afráða ekki neitt í
í sjálfstæðismálum þjóðarinnar,
án vilja og vitundar þeirra þingflokka,
er veita
ráðuneytinu fylgi sitt.

Sumarið eftir setti
nd. alþingið fullveldisnefnd, skipaða
sjö mönnum, til þess að íhuga og koma
fram með tillögur um, hvernig ráðstafanir
skuli gera til að ná sem fyrst öllum
vorum málum í vorar hendur og fá
viðurkenningu fullveldis vors. — Bjarni
var einn af tíu flutningsmönnum og
setti í nefndinni. Í lok nefndin
lagði fram þingályktunartillögu
„skora á stjórnina
at sjá um að íslands
verði þegar áðurnefnt
um fullkomnum
sigling fánu
með konungsúr-
skurði". —

Al-
þingi varð
sjá næsta bls.

Ljósmyndasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

1

Milli þinga höfðu þeir Bjarni og þingm. N. Þing. umboð fullveldisnefndar, til þess að halda í horfi kröfum hennar.

þingi samþykkti tillögurnar ~~lögum var samþykt~~ í einu hljóði.

Forsætisráðherra fékk eigi framgengt við konung tillögu alþingis um ~~sigli~~ íslenzkan sigling fána. ~~Vildi konungur, að þegnd Íslendinga og Dana fjallaði um alt sa~~ Sagði ráðherra konungi, að næsta alþingi mundi alls eigi láta málið niður falla, þótt stjórnin gerði ekki eigi nein völd svo sem á stóði. ~~Í tilefni af þessu vildi~~ (Um þetta mál alls flutti Bjarni tvö ~~erindi~~ skilmerkileg erindi í Sjálfstæðisfélaginu 2. og 16. des. 1917; er þau birt í tímariti hans, „Andvaka" I. hefti, er út kom öndverðl ár 1918).

Konungur lét svo um mælt í sýnjunar-ávarpi sínum í ríkisráði Dana (~~10.~~ 14. nóv.), at hann gæti eigi fallizt á fyrrgreinda tillögu forsætisráðherra nema því aðeins at jafnframt lægi fyrir konunni til staðfestingar lög um alþjóðarskipun á réttarsambandi landanna, Danmerkur og Íslands. Fólu umræður í sér á ótt frá konungi, at hann, ~~at hann~~ mundi fallast á það, at reynt yrði á þessar at koma nýju skipulagi

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

á sambandinu milli landanna.

~~Alþingi kom saman um vorið, 1918. og samþykti fyrir sitt leyti að samningar væri reyndir um sambandsmálið og við sama gerði Ríkisþing Danmerkur.~~

Alþingi og ríkisþing féllust á þetta vorið eftir (1918). Sendu Danir konungi fjóra fulltrúa til samninga við alþingi og stjórn; ~~er fóru hjer~~ Kaus alþingi jafnmarga menn af sinni hálfu. Samningar stóðu frá 1. júlí til 18. s.m. og varð árangur nefndarinnar ~~fra~~ frumvarp það, ~~er~~ til sambandslaga, er samþykt var af Alþingi ~~og~~ um ~~ríkisþingi um kaupið~~ hanskit með öllum atkvæðum gegn tveimur sinn í hvorri deild. ~~Danir~~ Ríkisþing Dan samþ. lögin af ~~sinni~~ sinni hálfu, og ~~kjósendur á Íslandi~~ mikill meiri hluti íslenzkra kjósenda gaf því samþykki sitt. Varð þúsund manna greiddi atkvæði í móti. ~~Sambandslögin gengu í gildi~~ 1. des. 1918.

Bjarni sat í samninganefndinni um sumarið og tók mjög mikinn þátt í störfum hennar. ~~Ekki var~~ Lagði

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

~~hana~~ ~~á~~ ~~at fulla ánægdar~~ ~~mæt er~~
málið með þeim hætti, að Íslendingar
mætti vel við una. ~~Gaf hann úta~~ Gáfu
þeir Einar Gunnarsson út dagblaðið
„Fréttir" um vorið og sumarið málsins
~~hic~~ fylgið ~~var Bjarni ritstjóri þess~~).
Bjarni fylgdi frumvarpinu fast
fram ~~um~~ á alþingi um haustið.
Urðu um það nokkuð snarpar dilar
bæði utan þings og innan, einkum
um it af 6. gr. (~~jafnrétt~~ fullkomnu
þegnarjafnrétti Dana og Íslendinga) og
7. gr. (meðferð utanríkismála). – Þó
kannaðist Bjarni við það, ~~sítar~~
~~er hann alltaf hefði verið~~ að
fullveldis-viðurkenning Dana væri
nokkuð dýru verði keypt með ýmsum
réttindaveitlum. „Sennilegt
þykir mér", segir hann nokkrum árum
síðar, „að vér hefðum mátt ná
betri ~~samningum~~ kostum, ef eigi
hefði einhverjir Íslendingar gerzt
til þess að segja samningamönnum Dana, að nú væri
menn ánægðir, þótt vér samninga-
menn og fullveldisnefndir

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þingsins gerðum þá eina ýmsar Krófur" (Andvaka 4. bls. 228). Mesh þótti Bjarna áfátt um frágang 7. greinar um utanríkismálin, ~~Bjarna~~ og einkum frankvæmdir stjórnarinnar á þeim. Hélt hann þessu mjög fram á alþingi síðustu árin og eins utan þings í ræðu og riti. ~~Krafa hans var sú, að einn íslenzku ráðherranna~~ Þar sem Danir fóru með utanríkismálin í umboði Íslands, þá átti þegar frá upphafi einn íslenzku ráðherranna að vera og heita ~~Íslands~~ utanríkis-ráðherra og svo verður að vera, hélt eftir sagði hann. „Vér verðum einnig að vaka yfir þróun sattmálans frankvæmd í öllum atriðum ~~öllum~~ ~~atriðum~~ og sérstaklega í þessu efni og missa aldrei sjónar á því fyrir 1940, og láta þess þá engan kost að endurnýja þenna sáttmála" (Andvaka 4. bls. 230).

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Þá mætti drepa á lítið eitt á afskipti Bjarna af „dansk-íslenzku ráðgjafarnefndinni", sem fyrir er skipuð í 16. grein sambandslaganna. Það er fullkunnugt frá upphafi, að nefnd þessi var sett á laggir eingöngu fyrir kröfu og þráfylgi inna dönsku samningamanna sumarið 1918 og átti frá þeirra hálfu að koma til uppbótar fyrir „ríkisráðsins" danska, er þangað til hafði höndum farið „öll lögsagnarvald lög og mikilvarðandi stjórnarréttarsafnir", er Ísland varðaði. Ákvæðið um nefndarsetning þessa setti þó þegar eindregnum andmælum, og var það sett af vilja Íslendinga, þótt það nyti samþykki eftir þó sem á stóð. Bjarna var nauðugt að ganga að ákvæði þessu; kvað þó nefndina eiga að verða atkvæðalausa, ekki annað en „núll"-nefnd. Þegar að því kom að skjóta í nefndina þrjá menn af Íslands hálfu, var Bjarni þegar fyrir kjörinn og endurkosinn jafnan úr þá, sitjandi á þinginu 1926, þótt þá væri vesta vonlítið, að honum ynnist heilsa til að starfa þar lengur. Gerðabækur nefndarinnar bera þess vitni, að Bjarni stóð þar á verði fyrir Íslands hönd, sem vænta mátti. Metal mála þeirra, er nefndin tók til meðferðar

Á hinum bóginn hefir þótt vert á vera, hjá Íslendingum að vilja hlutast til um danska löggjöf.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

var krafa Alþingis um endurheimt skjala, rita og þorngripa, er hédan hafa ýmsu faraldi komizt í sóðn Dana. Hefir nú rætzt vonum betur úr þeim kröfum, því að inir dönsku nefndarmenn tóku skynsamlega í málið.* Þó er mikilla mæna vant, að allt sé fengið, er réttur stendur til og full sanngirni. Gekk Bjarni ~~betur fram í nefnd~~ öðrum framar í nefndinni, um kröfumar, því er hann krafðist Flateyjarbókar heim og annara rita, er sömu máli gegnir. Rök hans vóru þau: Brynjólfur biskup gaf bókina konungi sínum, þ. e. a. s. konungi Íslands. Nú var eðlilegt, að þessi íslenzki dýrgripur væri geymdur í þeirri bókhlöðu, er þá var ein til og engin var slík á Íslandi. En nú, þá er góð og öruggt bókhlaða er sett upp hér í landi, og menntastofnun í íslenzkum fræðum, þá er það eitt rétt, að konungur Íslands geymi hér sína íslenzku kjörgripi. Þessu mun vant að hrinda með rökum.

(Viðaukamáls).

1) Vissulega hefði þó hið sama fengizt, þótt engin nefnd hefði verið til. (danskt-íslenzk vináttufélag)

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Einn þáttur í starfsemi Bjarna var sjálfstæði landsins vörn afskifti hans af mentamálum, listum og vísindum. Hann vildi styðja unga listamenn og mentamenn til frama og gengis. Hafa þeir mist hauk úr horni þar sem Bjarni var. — Hann var formaður nefndar í háskólamálinu á alþingi 1909 og studdi fast að framgangi málsins. Á þingi 1911 var hann einn þeirra 5 sjálfstæðismanna, er komu því til vegar, að háskólinn var stofnaður þá um vorið. Var hann ávallt in bezta stoð og skjól háskólans á þingi. — Heimilisskólann vildi hann efla, en þótti borgaraskólar á litlu nálægum, hafa góða unglingaskóla, einn í hverri sýslu, þar sem einkum væri lögð stund á íslenzka tungu, íslenzk fræði og stærðfræði; vildi bæta Kennaraskólann til muna, hafa latínu-skólann óskiptan til undirbúnings háskólanámi, en koma upp öðrum gagnfræðaskóla í Reykjavík og víðar.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Ekki greinaskipti:

Skoðunum sínum um mentamál lýsti hann einkum sérkilega á alþingi 1924. Kvaðst þar setja fram stefnuskrá sína um þau efni. Nú hafa á ~~[illegible]~~ bilaðs heilsu og

Mjög var Bjarna borin á brýn óhagsýni um fjármál landsins og eyðsla á fé. Þetta sprátt einna mest af studningi hans ungum mönnum til handa, ~~[illegible]~~ sem oft hafa sætt miklum andróðri. Hann var á flestum ~~[illegible]~~ stjórnarár um fjárveitingar ~~[illegible]~~ til eflingar samgöngum og atvinnuvegum landsins. Þegar inar gífurlegu verðbreytingar urðu á styrjaldarárunum og nauðsyn bar til að hækka stórum laun allra starfsmanna landsins og hverskonar fjárframlög bar Bjarni fyrstur allra manna fram tillögur á alþingi um aukning teknanna ~~[illegible]~~ eftir

Mun mest hafa

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

sömu hlutföllum. Vildi hann leggja landsjóðs-reikning til grundvallar launum og gjöldum landsmanna. Munti þetta hafa komit best niður þegar ~~vörur~~ afurðir allar vörðu í afarverði og landsjóðsjóðurinn ~~þótti~~ fullkomlega borgit. En ~~þetta líka mælti þetta var~~ var á þetta lögð hlytt fyrir en longu síðar, að farið var að leggja á „gengisviðauka", ~~talja í gull~~ taka gjöld sum í „gullkrónum" o. s. frv. Hér reyndist Bjarni framsýnni fjármálamaður en aðrir.

~~Bjarni var~~ Bjarna var sjálfum heldur þröngt um fjárhag lengstum æfi sinnar. Þau tíu ár sem hann var aukakennari ~~á~~ latínuskólanum hafði hann fyrstu árin 800 krónur árslaun, en til jafnaðar munu þau hafa numit 1000 krónum öll árin. ~~Síðan var hann alltaf~~ Síðan litu litu þögur til fjárins á, er hann hafði enga af vinum. Þá gerðist hann

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

viðskiftaráðunautur Íslands
um fjögur ár. Laun hans
voru þá 10000 krónur, en
óætlunda er þess, að hann
verði kosta sig erlendis. Munu
menn nú betur mega meta
~~enn fyr~~ þá, hvort hér hafi
verið um uppgripatekjur að
ræða. Á þeim árum gaf hann
út mánaðaritið „Birkibeina"
(1911–1913) ~~til þess~~ ~~á skyldu~~ ~~sínu~~
~~stór~~ skýrði hann þar frá störf-
um sínum erlendis og ritaði
margt um stjórnmál, listir og
vísindi. ~~Verk~~ Af útgáfu þessari,
sem annars blaðs sinna hafði
hann mikinn kostnað og fjárfjón.
Ráðunautar-starfsemin var mjög
erfiðug, erindisbréf óákveðið, hann
átti að skapa ~~sér~~ starfið sjálfur,
treystu á dana aðrum megin,
en ~~þjóðin~~ á aðra hönd áreyt-
ingar og stuðningsleysi að
heiman. Hvaðst Bjarni hafa
verið eltur á röndum af tveimur
konungsríkjum, (Danmörku og Ís-
landi) til þess að gera þér sem
erfiðast og [illegible] þá verð [illegible]

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

árangr af starfsemi hans, bæði um markaðsbætur og ný viðskiptasambönd, og einkum kynning við ýmsa ~~mikilhæfa~~ atkvæða-menn meðal frændþjóða vorra, er veittu Íslendingum lið síðar.

Þá mikilvæst samsum mönnum það mjög, er Bjarna var veitt doctorsnafnbót í fornfræðum við háskólann. Mátti svo heita, að á hverju þingi síðan ~~hann fram~~ væri tilraunir gerðar til þess að afnema ~~embætti~~ starfið. Á einu þinginu komu eigi færri en þrjú frumvörp fram í þessu skyni. Var áfergja þessi beinlínis hlægileg, — því fremar sem starfið var aldrei afnumið. Það þurfti að tala um það, og þetta hafði reyndar ekki allítil áhrif, því að af öllu þessu uppistandi fanst mönnum útí frá, sem alls af væri þingið eitthvað að gera fyrir Bjarna.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

73.

Einatt hélt Bjarni fram mannréttindum einstaklingsins; berðist fyrir almennum kosningarétti, án takmarkana af hjarmunum eða mannvirðingum; óttaðist ekki, að daman gæfi sig á vald „villimanns“ Bjarna: hafði all sem honum þótti óþjóðlegt, og nefndi hann „snikjumenning“ og hann hafði á valdi sínu fast á formi vengjum máli og menning Íslendinga. Kunnátta í fornu vori, sögu og bókmentum, vildi hann hafa í fyrirrúmi. Á fyrri árum hafði hann sjálfur nýtízku-stafsetning (í fyrir y, ey og fl.), hádi það nokkuð vinsældum rita hans. Síðar tók hann upp almenna stafsetning, og hafði þá stundum forneglyrt orðmynder, en almennt gerðist. Hann ritaði hreint mál. Léte honum einkar vel þýðingar, bæði í bundnu máli og óbundnu. Bezt lét honum sögustill, svo sem á sögu ritum þeim, er hann þýddi eftir Gustav Freytag og fyrr er á drepið.

Á síðari árum þýddi hann tvær sögur all-langar: „Jürg Jenatsch“ (1916) og „Dýrlinginn“ (1918) eftir Conrad Ferd. Meyer. Hann var skáldmælt og átt létt um að yrkja, meir af íþrótt en kyngi, enda nefndi hann sig oft sjálfur „gamni“ skagyðinginn frá Vogi“. Hann kastaði

Lýta að þú margar rétt rætur hans og ritgerðir. Af þeirri rót var runnin barátta hans gegn ætta-óþjóðum og ónöfnum.

↑ Hugsun, mál og þjóðerni, er svo saman tvinnað, að eigi má eitt dæma af öðru hinignar. – Er þú fátt gagnlegra þjóðinni landi og lýð en þekking á móðurmálinu og gott skyn á því; hversu bezt má lýsa réttri hugsun með alkunnum orðum“. Svo segir Bjarni sjálfur á einum stað.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

oft fram stökum stíl, orti ~~fjölda~~ metal annars fjölda tækifæriskvæða og þýddi margt úr erlendum tungum. Stærstu verk hans af þessu tagi eru „Halldórsheimur", „í helheimi" og „Faust". Hafa þýðingar hans hlotið ágæta dóma í Þýskalandi og víðar. Einkum er það sérkennilegt, hversu honum hefir tekizt að „ná" einum torveldustu bragháttum í verkum Anna Garborgs.

~~Bjarni var~~ Bjarni var ágætlega máli farinn, talaði ljóst og skipulega, fipaðist aldrei, hafði röddin fóst og mikil. Oftast var hann boðinn og búinn að flytja ræður í samkomum, í félögum og á öðrum mannfundum. Talaði hann nýjar oft á íþróttafundum ungmennafélaga, bæði í Reykjavík og annars staðar, þar er hé hans nátt. ~~Á alþingi var hann~~ mikill atkvæðamaður. Máttu hans tilburðir ~~jafnan~~ mikils, þótt hann væri

Hann tók oft til máls á alþingi, einkum in síðari ár. Var hann þar jafnan

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

stundum

í fámennum flokki. Stundum þótti honum vanda óþarflega ytra frágang á ræðum sínum og ritgerðum. Var hann því oft snjallastur og atkvæðamestur, er hann átti í kappræðum ~~undir~~ óirðbúinn. Hann sá skjótlega ef villur, vóm eða rökvillur í máli þeirra, er hann átti í höggi við. Svaraði hann jafnan fimlega, ef Grípið var fram í fyrir honum og varp þá hnúkum nokkuð harðlega frá sér, ef þörf var á skifta. Sótti ~~f~~ menn lítt gull í greipar honum í orðakasti. Hann vildi gangi beint beint fram, en hataði hrekki, róg og undirferli. Óhortugginn var hann á fyrra bragði, en taldi valt að treysta þeim fast, er brugðist hafði honum berlega þegar á reið.

Hann var skaðfastur í skoðunum og skaplyndi. Var honum eigi annað fjörs skapi, en hvít þat

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

og undanhald, er ofmjög knekti sigurfös Íslendinga í sjálfstæðis-~~málaux~~baráttunni og klofning olli hvað eftir annað innan flokksins. Ekki miklaði hann þyrir sér þótt á skýjati og óvent þætti horfa um hríð. ~~Hvelti hann~~ ~~þá oft í kvöldu~~ Skaut hann þá oft fram kvitlingi þessum úr rímu gamalli:

„Fram skal ganga hauðkr hníga
hvorð hann vill eða ei."

~~Rupdi mjög~~

Birtir kapp hans og ~~afl~~ málafylgi í útgáfu margra blaða, ~~tíma~~rita og bækklinga, er hann gaf út sjálfur eða átti mikinn hlut að og öll stefndu að einu markmiði:

„Ísland handa Íslendingum" var viðkvæði Bjarna og annara forna Landvarnarmanna. Sumum þeirra þótti hann ~~vigi geta þess~~ hverfa helzti langt frá þessu kjörorði, er hann réð til að „kaupa vitur kóngsins ~~fullveldi~~, Dana fyrir fullveldi vorrí" ~~1918~~ með réttinda-veixlum ~~sínt~~ í sambandslögunum. Þetta kvað hann sjálfrætt að lagfæra síðar.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Bjarni var maður góðgjarn
~~enda gerði hann fjölda góðra manna~~
~~og oftar sem flestum stóð gæa~~
gagn með ortafultingi og ~~X~~ ráðum
atheina, bæði á þingi og
annars staðar. Hann var
gleðimaður, kvæðasemur var hann líka
~~og viðmóts~~ skemtinn og viðmóts-góður allri alþýðu. En
litla hlátts-semi spáði hann
þeim, er ~~honum andsögðu vóru~~
andstreymir vóru málum
hans og lagði eigi virðing á
„refkeilur" og ofremdinga.
~~Hann Fríðarbragða-kreddur allar~~
~~Vit~~ Eigi batt hann sig við
nokkrar trúmálakenningar. Lét
hann sér nægja: þá þekking,
er menn fengu aflað sér um
„lögmál lífsins" með skynsamlegu viti, rannsóknum og rökum
á víðindalegan hátt. Þat taldi
hann manni bezt gefist, „ef
eð mega „hugsa rétt og vilja vel".

hann vóru ósköpfeldir og
ákaflyndaðir

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

78. a.

Nr.

Bjarni var medalmaður á hæð, þrekinn og vel á sig kominn, hraður á fæti á yngri árum, karlmannlegur í allri framgöngu. Ennið var hvelft, breitt og hátt, ~~gáfulegt og hlaðfaðlegt yfirbragð, augun~~ fastúðlegur á yfirbragð, ~~og gáfuð~~ mörkuð mögur og fagureygur og að öllu um gervilegasti. Góðsvipur mjög af honum, hvar sem hann fór. ~~Svo að honum var allsstaðar veitt.~~

Kingrós Jóni hornblóði af Blö. 80

Sjá 78 b.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

a/

p

~~Heidmörk.~~

Bjarni hafði lengstum ævi sinnar verið ~~heill heilsu~~ heilsuhraustur, foldi manna bezt vökur og ferðavolk. Átti og hi hraustra að telja, þar sem voru foreldrar hans. Ventu ~~hann sér~~ menn honum því góðrar heilsu og langra lífdaga ~~af~~ eigi síður sýns að hörðum, ~~var hann þrá eigi svo~~ ~~sem þótt fór annars~~ varkár á stundum í ferðum sínum sem skyldi; þótt hann væri tekinn nokkuð að eldast og fanst hann enn ungur og mega bjóða sér jafnt sem fyrrum. En á þingtíma 1925 fékk hann brjóstþimnubólgu; ~~taugaist~~ hafði ~~batast~~ fótavist 2. marz, en lá síðan rúmfastur ~~fram~~ um langt skeið og ~~kom~~ kom eigi á þing fyrr en . . . ~~á~~ komið var nær þinglokum. Upp frá þessu náði hann aldrei fullri heilsu. Hann fór vestur á Dali um vorið til þess að heyja leitarþing. Fór á vélbáti úr Stykkishólmi í hvassu veðri og köldu og stóð lengum uppi, þótt sjórok væri. Síðan hélt hann ferðinni áfram um nóttina landveg, langa leið. Hádi síðan fundi að vanda. Heimleiðis fór hann um

~~Hlýja sér sjálfur hann~~

í og ~~þess~~ mun hann sjálfur verst hafa.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Brattabrekku. Fór þá enn á vélbáti ~~hitt~~ til Reykjavíkur. Var hvassviðri ~~mikið~~ og ágjöf. ~~Var~~ Þá var svo nær honum gengið volk þetta allt saman, að hann lagðist þegar í rekkju er heim kom og batnaði seint. Þó fékk hann enn fótavist og sigldi til Danmerkur til þess að sitja fundi „ráðgjafarnefndar". Mun þó læknir hafa latt hann fararinnar, en Bjarni kunni sigi að hlífa sér. Sat hann fundina flesta, en varð þá enn að leggjast og var í sjúkrahúsi allangt skeið. Þótti nú mörgum taka að syrta um hag hans. Heim kom hann um haustið, en varð ~~þá~~ þó ~~á~~ ~~hálfu verri~~ litlu síðar að leggjast enn og óhagðist hagur hans sem lengur leið. Þá var það ráðs tekið, að flytja hann til Vífilsstaða; ~~og~~ kom hann þangað 22. desember. Þar hressist hann vel, varð frísklegur í bragði og klæddist; ~~Þó þótti~~ hugðist þá munu sitja þing og fór til Reykjavíkur 3. febrúar (1924). Var ~~hann~~ við þingsetning 7. febrúar og kom á tvo eða þrjá fundi síðan, en þá lagðist hann á ný. Fór honum nú mjög hnignandi og fluttist á ný til Vífilsstaða fáeinum 20. marz. Þá var þróttur hann mjög þrotinn. Þó ~~sá~~ ~~hann~~ hressist hann

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

c

svo að hann klæddist aðeins sama daga. Var það fór hann heim 2. júní. Úr því þyngdi honum og minkaði mátt hans þar til hann andaðist sunnudaginn 18. júlimánaðar.

Jarðarför hans fór fram við mikið fjölmenni mörkudaginn 28. s. m. Alþingi sendi silfurskjöld í kistuna gerðan af Ríkarði Jónssyni. (Ekkibil.)

Bl. áblis 78a

[Bjarni var tvíkvæntur. Fyrri kona hans var Guðrún Þorsteinsdóttir. Áttu þau þrjú börn, er öll er öll lifa: Sigríði, Þorstein og Egstein. Þau skilda samvistir. Síðar kvæntist Bjarni Guðlaugu Magnúsdóttur, og eru þrír synir þeirra á lífi: Bjarni, Magnús og Jón.]

—

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Minni Árna Eggertssonar í ágúst 1918.

Vér sem hér erum saman komin höfum viljað eitja eina kveðastund með hr. Árna Eggertssyni eindreka Íslands í Bandaríkjunum, áður en hann heldur aftur vestur um haf. Þessir af oss hafa kynst honum allmikið af eigin raun hin síðari árin og ~~[illegible]~~ fengið til hans góðan hug af þeirri þekking, — en auk þess hefir hans hafst ~~[illegible]~~ einbeittum hinum vandamestu störfum at gegna fyrir landsins hönd á þessum vandasömustu tímum og ~~fyrir~~ ~~[illegible]~~ mun það starf hans lengi verða í minnum haft meðal þjóðarinnar. ~~[illegible]~~ Af þessvegna höfum vér leyft okkur ~~[illegible]~~ at vera nú mót honum í kveld og hjá honum ~~[illegible]~~ er höfum hugir þau hingað velkomin

Árni vor, Árna Eggertssonar, gekk sem einhver hinn mikilhæfasta maður meðal landa vorra vestan hafs, áðr en hann kom aftur fyrsta sinni hingað austur um haf. Vestur fór hann barnungur með foður sínum og systkynum fjölda mörgum. Íslendingar höfðu þá ekki til mikils at hverfa vestra; komu þangat flestir svandir at fá ókunnir tungu og landsháttum og atvinnuvegum. Höfuðþjóð landsins hefir vat ekki ~~[illegible]~~ haft mikla trú á íslenzkum einfleytöndunum á dagr. ~~[illegible]~~ Ekki í þeim mál skal eg ekki fara frekar. En það er kunnugt at fáar eða engar aðkomu-þjóðir hafa gekk sér jafnvíðan orðstír sem Íslendingar þegar stundir líðr fram. „Ein forna mannvitsglóð íslenzku þjóðarinnar lifði í brjósti þessara manna“ gekk þá mér, sem árin liðu. — Gestur var var einn þeirra, sem manna mest hefir unnið V.-Ísl. til ágætis. Hann aflaði sér mikillar þekkingar, er hann öl upp, varð mjög kunnugr viðskiftum þar í landi og almennum málum. Varð honum bratt gott til fjár og hafði svo mikit traust meðal landa sinna og þarlendra manna, at hann var sigrsæl af einlendum skjólmála-manni við ~~borgar-stjórn~~ kosningar í fullbúnat Winnipeg-borgar. Kemur oss þat eigi á óvart, er höfum kynst vitsmunum, dugnaði og lagni þessa manns, þótt þá um yrði ~~[illegible]~~ ósvarall í kosningum.

Ég er ekki svo kunnugur ~~skjölum~~ opinberum málum og þá þar vestra, at mér detti í hug að fara at reka afskipti Árna Eggertssonar af þeim, enda gerist þess engin þörf. Hitt skiptir mæra, at hann inti þar skyldu sem önnur mætavel af hendi.

Það má nærri geta um svo atkvæðamikinn mann sem Á. E., að ofl muni leitast áðjór hans af lögsdum vestra, enda er það sannspurt, at hr hefir reynst fjölda manna hjálparhella og heim ráðhollasti. Er þó misjafn sandur í því fé sem ðm og samum vangeðl tig hafis. En það má víst með sanni segja um Á. E. einst og Snorri segir um Erling Skjalgsson, at öllum þeim kom hann tig nokkurs frama, er hann eiðli áðjó vita og notkur þrifnaðar fylgði.

Þegar Á. E. heimsótti fyrsl sitt sinn, árið 1913, stóð svo á, at farið var at stofna til hins alkunna nytja-fyrirtækis, Eimskipafélags Íslands. Margir höfðu kaupa hlut í fyrirtækinu í fyrstu, þótt heita mætti, at því væri vel tekið meðal almennings. Líta menn sér þá mér í augu vaxa fjárframlög heldur en síðar hefir orðið, þótt ekki sé mörg ár um liðin. — Vér sem höfðum þá ánægju at eiga áðjó á dæma stað í samkvæmi með Á. E. í fyrra sumar, mun hversu formanni Eimskipafélagsins sagðist frá fyrsta byrjun á vegum Á. E. og fyrsta afskiptum hans af félaginu. — Hann gat þess, hversu vandleg Á. E. hefði spurst sig fyr um allan grundvöll félagsstofnunarinnar, — hversu hugsað væri at koma því í framkv. og haga því, þegar til kæmi og kvaðst hann hafa verið í hálfgerðum vandræðum með sum svörin. — Hefði hér komið fram glöggskyggni og samviskusemi mannsins, því at þótt hann væri

Landsbókasafn Íslands Þjóðarbókhlöðu © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

3

þegar ráðinn er kaupa hluti í félaginu sjálfum sér til handa fyrir allmikla fjárhæð, þá var honum það ekki nóg. Hann vildi vinna meira fyrir félagið — safna handa því hlutafé meðal landa í Vesturheimi, en það vildi hann ekki gera fyrr en hann hefði vandlega kynt sér öll áform um fyrirkomulag og lag félagsins. Hann lét þá heldur ekkert hálfverk verða af afskiptum sínum af félaginu, heldur lagði hann á sig, er vestur kom, stórmikla fyrirhöfn til þess að ~~safna hlutafé~~ hvetja landa vora til þess að leggja fé í fyrirtækit. Stóð hann og annara góðra og atorkusama manna bar og þann árangur, að brátt söfnuðust loforð fyrir um 200 000 króna þátttöku í félaginu, sem kunnugt er orðið.

Þessi ekkunlega þátttaka, sem vér eigum A. E. manni mest, en hin fyrsta kynni, er landsmenn höfðu af honum. Síðan hefir hann verið kominn fullbúinn af hálfu Íslenzka hlutafélagsins í Vesturheimi til þess að eiga sæti í stjórn félagsins. Er mér óhætt að segja, að hann hefir í öllu því starfi komið hið bezta fram, með lipurð og sannsýni, dugnaði og góðum tillögum og ~~sú~~ kostnaðarlaust kappsmál um að eyða þeim smá-smurðum, sem hafa risið á braðinu. En eitt þú sálma fer

Einkasafn Ólafsafn Ólafs Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

4/ og ekki frekara. Mér er kunnugt um, að þetta mun alls ekki já, að rétt sé, þeim sem málavöxtu þekkja og því fremur vilja sanna mitt mál, sem þeir eru þeim hnútum kunnugri.

Það veit ég og, að Á. E. hóf ekki skaðsemi sitt fyrir Eimskipafél. Íslands einungis vegna þess fyrirtækis sjálfs, svo þarflegt og nauðsynlegt, sem það er, – heldur hafði hann hærra markmið fyrir augum: Það leggja heppilegan grundvöll að meiri samburð, samvinnu og vinsemd milli V. Isl. og fjörðanna heima, heldur en verið hafði áður. Því að þótt fyrir það, þótt margir V. Isl. unni Íslandi mjög, þá var kynningin hérlendis lítil, margir aðrir all-ókunnugir staðháttum heima, sem eðlilegt var og því ekki laust við allmikinn misskilning í sumum greinum, sundurþykkju [á] [vorrar] [á] fáleik meir en vera ætti.

Þessu vildi Á. E. eyða, og hér þess hugði hann hið besta ráð at fá sem flesta landa vestra hér þess at eiga þátt í verulegu framfarafyrirtæki heima á ætthjörðinni, sem mundi auka traust þeirra á landinu og gleða með þeim þann hug, at þeir gæti einnig gert því gagn.

Þótt samt hafi gengið vel en varði, einkum sakir hins mikla óforðar, þá hefir hr. Á. E. þó þegar fundið góðan árangur af þessari stefnu sinni og starfi, því at hann hefir tekt mér, at þeir landar, sem eignast

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar á Borgarskjalasafni Reykjavíkur

5/ hafi hluti í félaginu, láti sér nú miklu meir hitt um hag Íslands en áður, sé lauftum fúsari at leggja fé í þarfleg íslenck fyrirtæki – yfir höfuð hafi orðið meiri og betri Íslendinger en áður!

Einn og annar drap á á öðrum stað (í fyrra) hlíðin þá á A. E. unnið at því at gera Íslenzku þjóðina stærri en áður og Íslandi vinveittari og er alger óþarfi at eyða orðum um, hversu mikils vert það er, einkum svo fámennri þjóð, sem Íslendinger eru, at þeir vinni saman at einhverjum íslenzkum þjóðþrifamálum, hvar sem þeir byggja þessa jörð.

Aðra þjóðir, sem stærri er miklu en Ísland, verja miklu starfi til þess at efla slíkan samhug innbyrðis, og t. d. Þjóðverjar, sem einmitt stofnuðu Eimskipafélag til þess at halda uppi ferðum milli Evrópuþjóðar og Þjóðverjanna og sóðfundu til smáhluturum víðsvegar fyrir og vestan – alveg sama fyrirkomulag einn og með „Eimskipafélag Íslands".

Þá viljum vér og fleytja A. E. bezta þakkir fyrir alt hans ötula starf í þarfir landsins síðan skjóm vor réð hann í samráði og með samþykki alþingis til þess at starfa að hagsmunum Íslands í Vesturheimi.

Þat er kunnara en frá þurfi at segja, hve afarörðugur og vandasamur sá starfi er á þessum tímum og ~~[illegible]~~ má þó víðast vera, at hann kunni at vera

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

af sumum vorr pakkaðr en skyldi: þeir sem t.d. þurfa þyrfi einhverjum vonbrigðum um sendingar eða leyfi og undanþágur um eitt eður annað hætti eitt at skella skuldinni á þá, sem um það hafa að annast, at útvega slík leyfi, þótt þeir hinir sömu hafi gert all, sem í þeirra valdi stóð. Þessskonar hefir oft heyrt, bæði frá Englandi og Vesturheimi og er alls óþarft að minnast frekara á það.

En víst er um það, at venjulega kostar þat þyrfti hafa og lagni meira en menn viti at fá slík leyfi og undanþágur, og þá ekki síst japanrifleg útflutningsleyfi, sem óneitanlega hafa fengist heimað til landi frá Bandaríkjunum síðan á. Á. E. tók at reka erindi vor, því at á þat er at líta, at öll slík leyfi hafa þó oftast hálfu torsóttari en áður var. – Ég er einn þeirra manna, sem hefi þá óhrifandi sannfæring, at á. E. sé einmitt réttur maðr á réttum stað vit þenna starfa. Mæli og þar fyrir margra bönd. Hann er – einsog áðr nefndi og menn vita – gagnkunnugr viðskiptum og hugsunarhætti hinna breztu þjóða í Bandaríkjunum og Kanada, ~~og~~ enda hefir hann bæði hafa lag og gifti til at koma því fram, ~~þyrfi~~ íslenzka hagsmuni, sem þeksast var unt, ~~og~~ hafl og hin beztu meðmæli æðstu manna í Kanada og fengit áheyrn þeirra, er mestu ráða í Bandaríkjunum um þau efni sem vér er at ræða.

Landsbókasafn Íslands – Þjóðarbókhlöðu Þjóðskjalasafn Íslands Reykjavíkur

7/ Fyrir öll þessi slóf, hversu landið hefir verið tryggt að nauðsynjavöru frá Vesturheimi, lágum vér manna mest á. E. að þakka og viljum því láta í ljós ~~þó ekki~~ þá samúðarvon, að hann hafi á fullu og öllu verðskuldað það traust, sem einstakir þingmenn og landsbjörg Íslands hafði fest á honum, er það fál honum þennan vandasama.

Þá vil ég einnig minna á það, að á. E. þekk því framgengt, að senda mætti póstflutning milli Íslands og Vesturheims um Halifax. Það var ekki umsitalaust að ~~koma~~ fá í framgengt, en það tókst þó þessum ötula erindreka vorum.

Vér getum sagt eins og Skarphéðinn, að vér rekjum draumar til fæstra hluta, vonum og ekki spámenn og kunnum ógerla að sjá, hversu ráðast muni þeir mikla atburðir, sem nú gerast úti í Heiminum, — en ~~þeir~~ í sambandi við þá stendur það stóra, sem heiðursgestur vor hefir nú fyrir þjóð vora. — En um leið og vér þökkum honum hér alt starf hans viljum vér vænta þess, að ~~þ~~ landið megi enn njóta hans mikilvægu áhrifa við þetta starf meðan nauðsyn krefur.

Vér vænum þess fastlega, að þá er ríkis og betri tíma ríð upp úr styrjaldarhafróti þeir, sem nú geisar, þá muni

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Vísindi og andar.

Eftir Sir Ray Lankester

Herra Oliver Lodge hefir talad! Forbetri brezka vísindafélagsins hefir látid í ljós sannfæring sína um ad andar sé til. Hann sagdi í inngangsræda sinni í Birmingham fyrir nokkrum dögum.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Seinna var á sömu samkomu brezka vísindafélagsins ~~annad~~ rætt um málefni það, sem herra Edward Schäfer hafði talað um í formannsávarpi sínu í félaginu í fyrra, það er að segja um þá mjög, að efnafræðingum hefði leikist ~~gæti~~ ~~efnum~~ ~~lífrænum~~ lífelausum efnum og stig af stigi náð því takmarki að búa til frumlur (molecules) á áhveðinn hátt samskonar þeim, sem enn í lifandi verum og hingaðtil höfðu aðeins þekst framkomnar af lifandi verum. Auk þessa drapði herra Edward Schäfer einu og meira nánar á möguleika þess, að efnafræðingar kynni að geta ~~náð tökum á~~ komist enn framar og á lokum búið til efni, án þess að taka lifandi efni, sem gæti tekið sömu áhrifum af oxidation, waste, og nutrition, vaxið og getið af sér annað, þegar það væri á annarri borð myndað, sem ~~vaxkvæmt~~ frumlukjarni, og er það sem vér köllum lifandi. Herra Oliver Lodge tók þátt í umræðum þessum í Birmingham og leiddi ~~fram~~ sinni athygli lífræðinganna sem sitt vörn staddir á þeirri „persónulegu" samræðing sinni á andar vori til. Hann sagði, eins og frá er skýrt í „Times", að samsetningin (sú, sem gert er í efnavísindastofunni) af lifandi efnum vori

Landsbókasafn Íslands – Þjóðarbókhlaða – Gæðaskjalasafn Reykjavíkur

sem mæzir menn stöðugu at
með mikilli áðundan og,
hann vonaði, árangri.
En þegar þeir hefði búið til þetta
lífmattka efni, þá vöri það
ekki upprúni lífs, heldur tilbúin sam-
setning efna og krafta, sem
lífið gæti haft not af. Þetta er
aðeins sama sem að segja
andi — þú sem forfeðr vöri kölluðu
„anima animana" — og herra Oliver
Lodge kallar „líf" — verði að
fara í efnis-hlut, sem
einhver efnaforðringar kynni að
bíða til, og á, og einungis á, ~~og~~
verði þetta efnis-samsetning
lifandi. Þegar andinn yfirgefur
efnissamsetningunna, sandkornl
hinni fornu kenning, sem herra
Oliver hefir upp vakið.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

„Upptuni lífsins."

—

Skýringar ~~profes~~ Schäfers háskólakennara, formanns enska vísindafélagsins.

—

Schäfer háskólakennari er formaður enska vísindafélagsins og kennari í líf-eðlisfræði við háskólann í Edinborg. Hann er 62 ára gamall og nafnkenndur vísindamaður. Miðvikudaginn 4. p. m. flutti hann ræðu í Dundee um rannsóknir sínar á „upprunu lífsins" og ~~tafar~~ vöktu kenningar hans mikla athygli um all England og víðar um heim. Birtum vér ágrip af ræðu ~~ræðu~~ hans eftir enska stórblaðinu „Daily Mail".

Líf (hið lifanda) þarf rannsóknar við ~~eft~~ með sama hætti sem efni, ~~þar að~~ og sýnir slík rannsókn, að lifandi verur og dauðir hlutir lúta sömu lögum.

Hreyfingar verður vart í olíu-dropum og öðrum hlutum á líkan hátt sem í lifandi verum; ~~megum~~ má af því ráða, að hreyfing hins kvika (lifanda) sé framkomin af samskonar öflum og hlýðir sömu lögum.

Vöxtur og viðhald er ekki einstrengd við kvikar verur. Krystalar vaxa og fjölga og geta af sér aðra.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

„Þessar athuganir virðast leiða til þeirrar ályktunar, að frumleiðsla lífs, – lifanda efnis – sé ekki jafn-fjarstæð, sem almennt hefir áðlað verið.

Frumefni þau, sem ~~mynda líf~~ en þá helsins skapa lifandi veru. Þau, sem ávalt eru þar til staðar en þessi: Kolefni, vatnsefni, súrefni, köfnunarefni og fosfór. Ennfremur sýnist vatn í miklu hlutfalli vera samfara hinu lifanda ~~og~~ ásamt ólífrænum efnum, svo sem almennu salti. Samband þessara efna í jafna-(colloid) samblendi er efnisgrundvöllur lífsins.

Þegar efnafræðingar kunna skil á því að

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur